

LANGUAGE USAGE CORRELATIONS FOR INTENSIFYING PARTICLES IN UKRAINIAN AND ENGLISH

The article investigates the pragmatic features of translatability of Ukrainian intensifying particles into English and the adequacy of such translation. The paper delves into the usage-based particularities of intensity expression through particles and compensation of such intensification in English as in parallel Ukrainian-English and English-Ukrainian texts. Structures allowing such compensation are established and regularities of intensity compensation in such structures (lexical and syntactical correspondents) are put forward.

Keywords: *language usage, intensifying particle, emphasis, intensification,, translatability, translation problem.*

УДК 81'255.4:821.111.7

Карабан В.І., д. філол. н., професор

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ УЗУСУ В ПЕРЕКЛАДІ

На основі аналізу узусу вихідної та цільової мов з'ясовуються його такі ролі у перекладі: 1) як норма перекладацького мовлення, 2) як засіб перекладу, 3) як остаточний фільтр мовного оформлення перекладу, 4) як джерело інтерференції, 5) як критерій мовної прийнятності перекладу та 6) як чинник забезпечення якості перекладу. З огляду на численність функцій узусу в перекладі робиться висновок про його важливу роль у мовному оформленні перекладу.

Ключові слова: *роль узусу, переклад, узус вихідної мови (ВМ), узус цільової мови (ЦМ), норма перекладацького мовлення, розбіжності узусів ВМ та ЦМ, врахування узусних співвідношень у перекладі.*

У теперішній час, коли значно збільшується кількість різножанрових перекладів, якість перекладів, до якої наразі невпинно зростають вимоги, перебуває у центрі уваги і перекладознавців, і перекладачів. Така увага передбачає уточнення критеріїв якості перекладу стосовно різних його аспектів: відповідності оригіналу, правильності цільового мовлення та відповідності узусу цільової мови (про критерії якості перекладу див. [8, с. 100]).

Узуси мов досліджені ще зовсім недостатньо як у мовознавстві, так і у перекладознавстві. Залишається доволі невизначеним саме поняття узусу, його організація, співвідношення з нормами мовлення, а також те, як воно пов'язане з мовною стороною перекладу тощо. Разом із тим, питання ролі мовного узусу в перекладі має важливе теоретичне та практичне значення, зокрема, для викладання перекладу, адже узус безпосередньо пов'язаний із перекладом, оскільки і вихідний, і цільовий тексти створюються на основі узусів відповідних мов.

Слід зазначити, що у плані ролі узусу у перекладі доволі чітко вимоги до перекладу у нормативно-оцінному плані сформулював В.Н. Комісаров, який виокремив 5 нормативних аспектів перекладу та, відповідно, 5 норм перекладу: 1) норма еквівалентності перекладу, 2) жанрово-стилістична норма, 3) норма перекладацького мовлення, 4) прагматична норма перекладу та 5) конвенційна норма перекладу [5, с. 229].

Зрозуміло, що між цими нормами існує певна ієрархія їх важливості. Так, В.В. Сдобніков [6], наприклад, провідною вважає прагматичну норму перекладу, оскільки переклад, перш за все, повинен характеризуватися прагматичною цінністю, наступною за значущістю він вважає жанрово-стилістичну норму, оскільки дії перекладача значною мірою зумовлюються жанрово-стилістичною належністю вихідного тексту. Остання, на його думку, визначає вибір перекладачем характеру перекладацького мовлення, що робить норму перекладацького мовлення третьою за значущістю нормою перекладу, а конвенціональна норма перекладу та норма еквівалентності займають в ієрархії значущості норм перекладу четверте та п'яте місце, відповідно. Як можна бачити, норма перекладацького мовлення займає доволі важливе місце у визначенні якості перекладу.

Узус цільової мови безпосередньо пов'язаний із нормою перекладацького мовлення, як її характеризує В.Н. Комісаров: “Текст перекладу – це мовленнєвий твір мовою перекладу, і для нього обов'язковими є правила норми та узусу цієї мови.” (Переклад наш – *В. Карабан*) [5, с. 230]. Визначаючи норму перекладацького мовлення як вимогу “дотримуватися правил норми та узусу вихідної мови із врахуванням узуальних особливостей перекладних текстів цієї мовою”, він разом із тим зазначав, що “ці особливості реалізуються перекладачами інтуїтивно в їхній практичній діяльності” (Переклад наш – *В. Карабан*) [5, с. 231]. Зрозуміло, що перекладачі у своїй практичній діяльності орієнтуються значно більше на свій перекладацький досвід, ніж на теоретичні перекладознавчі положення.

Однак, коли справа стосується теорії перекладу і коли йдеться про роль узусу в перекладі, то саме теоретики перекладу повинні розкрити та пояснити те, як перекладачі інтуїтивно реалізують узуальні особливості. Отже, одне це може свідчити про те, що норму перекладацького мовлення слід шукати саме в узусі цільової мови. Узус можна розглядати як одну з двох норм перекладацького мовлення (друга – це мовна норма, що передбачає правильність мовних елементів), оскільки саме на основі узусу в кінцевому рахунку робиться переклад. Як можна пересвідчитися, одним із важливих критеріїв оцінки якості перекладу є якість перекладацького мовлення у сукупності відповідності її нормам мови та мовлення. Нас тут цікавить найменш досліджений мовний аспект перекладу – узус цільової мови та його роль у забезпеченні якості перекладу.

Проте, розглядаючи це питання, ми повинні фактично аналізувати три його аспекти: роль узусу вихідної мови, роль узусу цільової мови та їх співвідношення. У перекладі узус (перш за все, цільової мови) відіграє переважно позитивну роль, тоді як узус вихідної мови може відігравати й негативну роль, виступаючи джерелом

інтерференції через можливу узусну інтерференцію у разі недостатнього знання перекладачем усіх параметрів міжзусного співвідношення.

Раніше нами вже аргументувалася теза про те, що переклад здійснюється з узусу вихідної мови узусом цільової мови [4]. Тому оскільки переклад здійснюється не на мову взагалі, а на основи узусу, то узус слід вважати засобом перекладу.

Узус цільової мови слід також вважати суттєвим чинником забезпечення якості перекладу, оскільки норма перекладацького мовлення представлена саме нормою узусу. Узус цільової мови виступає останнім фільтром, що забезпечує правильність, прийнятність та нормативність перекладацького мовлення. Саме на основі норм узусу здійснюється, як правило, останнє редагування (виправлення) виконаного перекладу. Узус цільової мови є орієнтиром формування пропозицій (речень), іллокутивної та перлокутивної сили перекладацьких мовленнєвих актів.

У процесі перекладу узус цільової мови задіяний на етапах перевираження смислу вихідного тексту засобами цільової мови та пристосування створюваного перекладу до норм цільової мови та її узусу. На першому із двох зазначених етапів узус цільової мови взаємодіє з її нормами для створення найпринятнішого цільового тексту, а на другому етапі створений цільовий текст редагується (шліфується) на основі норм узусу цільової мови. Таким чином, узус цільової мови бере активну участь на всіх етапах процесу перекладу, крім першого – розуміння вихідного тексту та формування смислу його мовленнєвих актів (точніше, їхніх “слідів” – речень), де перекладач лише спорадично задіює узус цільової мови, знаходячи стандартні та стереотипні перекладацькі рішення, що не потребують особливої творчості.

Така значна роль узусу у другій половині процесу перекладу вказує на його суттєву функцію у створенні продукту перекладу. Редагування перекладу на основі норм узусу звичайно може передбачати такі дії перекладача: 1) зміна синтаксичної (або лексико-синтаксичної) структури речення, що передбачає перестановку та заміну членів речень із відповідними лексичними замінами і змінами частин мови, 2) зміна синтаксичної (або лексико-синтаксичної) структури словосполучень із відповідними лексичними замінами та змінами частин мови, 3) заміна лексичних елементів синонімічними, 4) заміна виду або типу мовленнєвого акту тощо.

Слід мати на увазі, що узус мови буває жанрово-стильовий, предметно-ситуативний, тематичний та соціальний, і у перекладі задіюються ці всі три види узусу. Жанрово-стильовий узус регулює мовне оформлення перекладу відповідно до жанру та стилю вихідного тексту, предметний узус передбачає врахування узусних регулярностей, пов'язаних із тематикою та предметно-ситуативними характеристиками оригіналу, а соціальний узус регулює вживання мовленнєвих актів і мовних елементів відповідно до ситуацій спілкування, представлених у вихідному тексті.

Оскільки і вихідний, і цільовий тексти створюються на основі узусів відповідних мов, то між узусами двох мов існують певні міжзусні перекладацькі відповідності, які допомагають перекладачам відбирати найкращі узусні відповідники. Такі відповідники досліджені недостатньо і заслуговують на ретельнішу увагу і перекладознавців, і мовознавців.

Важливим для перекладачів є знання та врахування під час перекладу співвідношення узусних регулярностей вихідної та цільової мов. Прикладом таких узусних регулярностей є узусне правило “наведення” в англійському реченні форми множини деяких іменників на кшталт *polisy, economy, death, inequality* тощо (докладніше див. [3, с. 128-135]). В українському мовленні така узусна регулярність відсутня, тому у перекладі з української мови англійською таке співвідношення узусів слід враховувати, перекладаючи відповідні українські іменники (політика, економіка, смерть, нерівність тощо), що звичайно вживаються в однині, англійською формою множини, наприклад: Хоча обидва вони спричинили страждання Давидові і його сім’ї, все-таки це були його сини, їхня **смерть** дуже засмутила цього чоловіка. – Although both of them had inflicted sufferings to David and his family, their **deaths** grieved the man to the very heart.

Тут в англійському перекладі через наявність семи множинності присвійного займенника повинна використовуватися форма множини англійського відповідника українського іменника *смерть*. Подібні розбіжності узусних регулярностей вживання форм числа іменників спостерігаються й у наступному прикладі, коли узусним відповідником українського іменника у множині *очі* виступає англійський іменник в однині *eye*, наприклад: Лише одній Марії я міг дивитися прямо в **очі**. – Maria was the only one I could look straight in the **eye**.

Крім наведених морфологічних узусних відмінностей, існують й інші види розбіжностей в узусах української та англійської мов – відмінності у малому та великому синтаксисі, відмінності у вживанні слів тощо. Наприклад, однією з узусних відмінностей великого синтаксису (синтаксису речення) є те, що для українського мовлення характерне вживання у реченні великої групи підмета, тоді як для англійського мовлення така група підмета переважно неприйнятна і тому в англійському узусі спостерігається так званий “розщеплений підмет” (split subject): Було виявлено **тисячі могил, де знайдено не тільки скелети, але й різноманітну зброю, ювелірні виробы і навіть шматки тканини та шкіри**. – **Thousands of graves have been discovered in which have been found not only skeletons but various kinds of weapons, jewelry, and even bits of cloth and leather**. Тут жирним шрифтом виділені групи підмета, і в англійському перекладі велика група підмета українського речення розділена надвое (на основну частину, що передує групі присудка, та решту, що стоїть за присудком). Це цілком відповідає англійському узусному принципу меншого за кількістю слів підмета та більшої за кількістю слів групи присудка, що йде за підметом – так званому принципу “більшої ваги другої частини речення” (end-weight principle).

Таким чином, через існування розбіжностей узусів мов роль узусу у перекладі ще більше підвищується. Слід зазначити, що узусні розбіжності вихідної та цільової мов (у будь-якій мовній комбінації) описані та пояснені зовсім недостатньо і, безперечно, заслуговують на подальші глибокі дослідження.

Узуси вихідної та цільової мов можуть відрізнятися й частотністю вживання мовних елементів у мовленні, тому перекладач повинен враховувати це у перекладі, відповідно коригуючи своє мовлення на цей чинник. Так, у перекладі деяких типів англійських юридичних текстів (зокрема, угод та законів) українською мовою присудок

речення, виражений сполученням модального дієслова із звичайним дієсловом, перекладається так званою простою формою юридичного теперішнього часу, наприклад: This contract **shall enter** into force as of the eighth day of December 2016. – Цей контракт набуває чинності з 8 грудня 2016 року

Отже, у таких українських перекладах модальні дієслова з огляду на юридичний узус можуть зовсім не вживатися або вживатися значно менше, ніж у відповідних англійських вихідних текстах.

Частотні узусні розбіжності між англійським та українським і російським мовленням спостерігаються і у вживанні односкладових номінативних речень, виражених в українському та російському мовленні іменником у непрямому відмінку. Це, однак, не означає, що такі українські речення не завжди можуть передаватися англійською мовою подібними реченнями, адже англійська мова має відповідні виражальні засоби, наприклад: В одну мить! – In an instant!, Із вогнепальним пораненням із пістолету! – With a gunshot wound! Отже, не завжди частотні узусні розбіжності означають неможливість дослівного передавання узусного явища у перекладі (про такі розбіжності між англійським та російським мовленням див. [1]). Відмінною є також частотність вживання присвійних займенників в українському та англійському узусах (в останньому вона значно вища – див. [2]).

Отже, узус (і вихідної, і, значно більшою мірою, цільової мов) відіграє доволі важливу роль у перекладі на етапі перевираження смислу оригіналу засобами узусу цільової мови та на етапі редагування, вдосконалення вихідного тексту. Існує широке поле дослідження в галузі узусології перекладу, яка повинна прийти на зміну мовно-системної парадигми лінгвістики перекладу та зайняти належне їй місце в науці про переклад. Ця нова галузь має великі перспективи та означатиме новий поворот у лінгвістиці перекладу, який може поставити перекладознавчі дослідження на вищий щабель розуміння процесу та результату перекладу.

Встановлення важливої ролі узусу у перекладі має суттєві імплікації для методики навчання перекладу, що передбачають відведення навчанню узусу рідної та іноземної мов більшого обсягу навчального часу, ніж це робиться на сьогодні. Це повинно здійснюватися у навчанні й іноземної, й рідної мов як робочих мов у перекладі. Доволі доцільним видається введення у навчальний план підготовки перекладачів такої найбільш спорідненої з перекладознавством дисципліни, як контрастивна узусологія.

Чи не перебільшується нами роль узусу у перекладі? Очевидно, ні, оскільки узус забезпечує зрозумілість, прийнятність та природність перекладацького мовлення, що важливо для виконання цільовим текстом у приймаючій культурі тих основних функцій, які виконує вихідний текст у вихідній культурі. Узусні помилки у перекладацькому мовленні здатні викривити смисл вихідного тексту і перешкодити розумінню цільового тексту. Зрозуміло, що все це вірно за умови виконання решти нормативних вимог до перекладу.

Як стверджується дослідниками мовного аспекту перекладу, неправильно вважати, що помилки в узусі цільової мови ніколи не відбиваються негативно на відтворенні смислу у перекладі: іноді вони так значно впливають на сприйняття реципієнта

перекладу, що певною мірою затьмарюють смисл перекладеного, і тоді неузуральність у перекладі, особливо коли вона накопичується, суттєво ускладнює його сприйняття (докладніше про це див. [7]).

Особливо важлива роль узусу у перекладі іноземною мовою, адже у більшості перекладачів володіння узусом іноземної мови гірше, ніж узусом рідної мови, і тому для правильного перекладу перекладач повинен володіти узусом цільової мови на тому самому рівні, що й узусом вихідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абашева Е.* Сопоставительный анализ и классификация односоставных предложений в русском и английском языках // *Transport and Telecommunication*. – Vol.3, № 4, 2002. – С. 101-104.
2. *Карабан А.В.* Асиметрія присвійних займенників в українському та англійському узусі // *Мова та культура* (Київ). – Вип. 19, т. 181, 2016. – С. 42-49.
3. *Карабан В.І.* Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську мову. Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.
4. *Карабан В.І., Карабан А.В.* Узус і переклад: з чого та на що ми перекладаємо // *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія. Педагогіка. Психологія*. – Вип. 34, 2017. – С. 52-56.
5. *Комиссаров В.Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. *Сдобников В.В.* Нормативные аспекты перевода. [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://e-repa.ru/files/translation/sdobnikov/chapter-03-9.pdf> (дата звернення 14 квітня 2017 р.).
7. *Роганов В.Р., Роганова С.Р., Новосельцева М.Е.* Методы искусственного интеллекта для машинного перевода текстов: учебное пособие. – [Електронний ресурс]: режим доступу: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/892/36892/13905?p_page=1 (дата звернення 14 квітня 2017 р.).
8. *Цепков И.В.* Норма перевода в диахроническом аспекте и средства достижения его адекватности // *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. – Вип. № 615. – 2011. – С. 100-117.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

**Карабан В.И., д. филол. н, профессор,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев**

РОЛЬ УЗУСА В ПЕРЕВОДЕ

На основе анализа узусов исходящего и целевого языков выявляются его такие роли в переводе: как одна из норм переводческой речи, как средство перевода, как окончательный фильтр для языкового оформления перевода, как источник интерференции, как фактор языковых трансформаций, как критерий языковой приемлемости перевода, как фактор обеспечения качества перевода. Ввиду множества функций узуса в переводе делается вывод о его важной роли в обеспечении языкового оформления перевода.

Ключевые слова: перевод, роль узуса, узус исходящего языка (ИЯ), узус целевого языка (ЦЯ), норма переводческой речи, расхождения узусов ИЯ и ЦЯ, учет узусных соотношений в переводе.

THE ROLE OF COMMON LANGUAGE USAGE IN TRANSLATION

Based on the analysis of common language usage of source and target texts, the study clarifies its following roles in translation: as a norm of translation speech, as a means of translation, as the ultimate filter for the linguistic formalization of translation, as a source of interference in translation, as a criterion of the linguistic acceptability of translation, and as a factor in assuring translation quality. Given a great number of common language usage functions, a conclusion is drawn about its important role in the creation of the linguistic substance of translation.

Keywords: translation, language usage role, source language (SL) usage, target language (TL) usage, translator's speech norm, usage differences between a SL and TL texts, taking account of language usage correlations in translation.

УДК 811.111+81'42

Карпова К.С., к. філол. н., викл.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНИЙ ПОРТРЕТ КУЛІНАРНОГО БЛОГЕРА

Статтю присвячено дослідженню мовного портрета кулінарного блогера як лінгвістичного феномену. Розглядаються ключові характеристики блогу як новітнього жанру комп'ютерно-опосередкованої комунікації, а також блогера як центральної постаті кулінарного блогу. Аналізуються основні лексико-семантичні та синтаксичні особливості мови кулінарного блогера на фуд фотографа Ерін Алдерсон на прикладі її вегетаріанського блогу Naturally Ella.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, комп'ютерно-опосередкована комунікація, кулінарний блог, кулінарний блогер, лексико-семантичні характеристики, синтаксичні особливості.

Останнім часом значна увага дослідників прикута до вивчення мовленнєвого жанру як складного лінгвістичного феномену. Загальновідомо, що засновником теорії мовленнєвих жанрів вважається М.М. Бахтін, який у своїй відомій праці “Проблема мовленнєвих жанрів” писав: “Багатство та різноманітність мовленнєвих жанрів неосянні, оскільки невичерпними є можливості різноманітної людської діяльності, а також тому, що у кожній сфері цієї діяльності формується цілий репертуар мовленнєвих жанрів, що диференціюється і зростає у процесі розвитку та ускладнення даної сфери. У кожную епоху розвитку літературної мови задають тон певні мовленнєві жанри” [1]. У сучасному суспільстві завдяки стрімкому поширенню та проникненню всесвітньої мережі Інтернет у всі сфери життя, а також диверсифікації комп'ютерних та інженерних технологій, засобів комунікації найбільшою популярністю стали користуватися саме віртуальні жанри (електронна пошта, віртуальна конференція, чат, ICQ, SKYPE, соціальні мережі, форуми, блоги), серед яких чільне місце посідає мережевий щоденник – блог. Нині соцмережі і мікроблоги стали одним із факторів